

ФІЛОСОФІЯ

УДК 1:316.4

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор;
Е. А. Кальницький, кандидат філософських наук, доцент

ЗАРОДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ І СПЕЦИФІКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зроблено спробу визначити основне світоглядно-методологічне підґрунтя розуміння сутності інформаційного суспільства на підставі аналізування наукових досліджень другої половини ХХ ст. Обґрунтовано, що наукові витоки теорії інформаційного суспільства лежать у концептуальних положеннях теорії постіндустріального суспільства, яка розвивалася на Заході у міру осмислення кардинальних зрушень, що відбувалися в суспільстві, починаючи з середини 1950-х років.

Ключові слова: інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, комп'ютеризація, спосіб виробництва.

Актуальність проблеми. Будь-який соціум, кардинально відмінний від його історичних попередників, передусім характеризується новою якістю людського життя, що породжує «нову людину» та якісно нову соціальну структуру. В інформаційному суспільстві ця нова якість полягає у забезпеченні кожної особи будь-якими знаннями, що зумовлює радикальні зміни в усій системі суспільних відносин (політичних, правових, духовних та ін.) Тобто, як слушно вважають деякі вітчизняні дослідники, основна ідея інформаційного суспільства у соціогуманітарному вимірі полягає у досягненні нової фази розвитку – «суспільства знань» і забезпечення для всіх рівного доступу до них [1, с. 3–4]. Отже, поняття інформаційного суспільства відображає об'єктивну тенденцію в соціальній еволюції, коли інформація (знання) стає однією з основних цінностей у житті людей.

Зміни, що відбулися в результаті комп'ютеризації за останні 30 років, виявилися такими глибокими і масштабними, що торкнулися серцевини соціального буття, способу життя людей. Ці соціальні зміни знайшли теоретичне

освітлення у низці нових концепцій суспільного розвитку, що з'явилися наприкінці ХХ ст.

Сьогодні поняття «інформаційне суспільство» міцно ввійшло до світового наукового і суспільно-політичного термінологічного поля. В даний час існує велика кількість визначень феномена «інформаційне суспільство». Його називають індустріальним, епохою постмодерніті, суспільством знання, науковим, телематичним, постнафтовим тощо. Як зазначає українська дослідниця Л. Компанцева, смислові модифікації поняття «інформаційне суспільство» в різних країнах демонструють соціально-політичні, суспільні, наукові перспективи розвитку цього феномена: «*національна інформаційна інфраструктура*» (США), «*інформаційне суспільство*» (Рада Європи), «*інформаційна магістраль*» (Канада, Велика Британія) [2].

Ураховуючи важливість створення й розвитку інформаційного суспільства, 27 березня 2006 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, яка проголосила 17 травня 2006 р. Міжнародним днем інформаційного суспільства.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить про те, що перші аналітичні дослідження, які стосуються інформаційного суспільства в його сучасному розумінні, були зроблені ще у 1962 р. У праці Ф. Махлупа «Виробництво і розподіл знань у США», а потім – у дослідженні 1974 р. М. Поратса «Інформаційна економіка». Європу проблема інформаційного суспільства зацікавила наприкінці 1970-х років, що було відмічено появою дослідження Р. Пойрера «Інформаційний економічний підхід: характеристики обмеження і можливі перспективи».

На початку 1990-х років інтерес до інформаційного суспільства, здавалося б, вичерпався, але поява Інтернету знову стимулювала дослідження інформаційного суспільства. Разом з тим, незважаючи на досить велику кількість наукових доробок у даній царині, констатуватимемо, що цілісної теорії інформаційного суспільства на сьогодні не існує. Це спричинено перш за все тим, що дослідженням інформаційного суспільства займається низка наук – філософія, політологія, соціологія, теорія комунікації, соціолінгвістика, психолінгвістика та ін. Тому теорія інформаційного суспільства повинна мати міждисциплінарний характер і знайти своє наукове оформлення під егідою філософії. Для цього конче необхідно докладно проаналізувати напрацьовані класики, що й є *метою* цієї статті¹.

¹ Тема даної статті безпосередньо пов'язана з філософськими дослідженнями в межах комплексної цільової програми НДР «Філософські та філософсько-правові проблеми духовного життя суспільства та формування правової культури особистості», яку здійснює кафедра філософії Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Виклад основного матеріалу. Визначні характеристики інформаційного суспільства як моделі є по суті ідентичними характеристикам постіндустріального суспільства. Головними чинниками суспільних змін стають виробництво та використання інформації; теоретичне знання як вища цінність і основний товар стає чинником формування нової соціальної структури суспільства, а також нових моделей управління. Якщо в індустріальну епоху в умовах капіталістичної економіки вирішальне значення мали власність і капітал, то в інформаційному суспільстві відбувається перехід до обслуговуючої економіки, коли домінуючу роль починає відігравати сфера послуг, причому послуг передусім інформаційних [1, с. 5].

Отже, наукові витoki теорії інформаційного суспільства лежать у концептуальних положеннях теорії постіндустріального суспільства, яка розвивалася на Заході у міру осмислення кардинальних зрушень, що відбувалися в суспільстві, починаючи з середини 1950-х років. У рамках концепції постіндустріального суспільства поступово оформилося теоретичне ядро положень, які підкреслювали центральну роль знання (і взагалі інформації) і констатували зрушення, що прискорюється, від виробництва матеріальних благ до виробництва послуг та інформації. Це теоретичне ядро і склало концептуальну основу теорії інформаційного суспільства.

Власне термін «постіндустріальне суспільство» вперше було введено у науковий обіг у 1958 р. американським соціологом і юристом Девідом Рісменом [3, с. 363–385]. У 1960-ті роки це поняття значно поширилося, а до початку 1970-х років постіндустріальна проблематика стала однією з провідних у західній соціології та політології.

Початок систематичної роботи у цьому напрямку можна віднести до 1965 р., коли у США було створено футурологічну комісію. Прогнози до 2000 р., сформульовані комісією, були опубліковані в журналі «Дедалус» і спеціальній збірці [4], де концепція постіндустріального суспільства була репрезентована як базисна для вивчення перспектив подальшого розвитку. Керівником цієї комісії був Деніел Белл, віце-президент американської академії мистецтв і наук, професор соціології Колумбійського та Гарвардського університетів.

Белл стверджував, що завдяки масовому перетворенню машинної технології на інтелектуальну відбуваються зміни і в американській політичній системі. З цими процесами пов'язані й тенденції перетворення економічної системи на постіндустріальне суспільство, де центр тяжіння переміщується у сферу послуг, а джерела розвитку зосереджуються в основному в університетах і науково-дослідних установах, а не в колишніх індустріальних корпораціях [5, с. 22–35]. У міжнародному плані прогнозувалася актуаліза-

ція таких проблем, як подолання розриву між багатими і бідними країнами, інтенсифікація комунікацій, що сприяють оновленню традиційних поглядів та уявлень.

Новий етап у розвитку концепції постіндустріалізму пов'язується з виходом у 1973 р. книги Белла «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» [6], яка ще більш підсилила інтерес до цієї проблематики і зумовила появу багатьох футурологічних концепцій у західній соціології 1970-х років. Починаючи з цього періоду, з'являються численні роботи, присвячені осмисленню історичного рубежу, на якому опинилося людство.

Постіндустріальне суспільство Белл визначає як суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя; в якому клас технічних фахівців став основною професійною групою і, що найважливіше, в якому впровадження нововведень все більшою мірою стало залежати від досягнень теоретичного знання. Постіндустріальне суспільство припускає виникнення нового класу, представники котрого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти або технократи.

Істотний внесок у розвиток доктрини постіндустріалізму здійснив американський політолог, соціолог та державний діяч Збігнев Бжезинський, який виклав основні положення своєї футурологічної концепції в книзі «Між двох століть. Роль Америки в технотронну еру». Постіндустріальне суспільство, стверджував Бжезинський, стає технотронним суспільством – суспільством, яке в культурних, психологічних, соціальних та економічних відносинах формується під впливом техніки й електроніки, особливо розвиненої у сфері комп'ютерів і комунікацій [7].

Технотронна революція має не локально-територіальний, а глобальний характер, поступово охоплюючи весь світ. При цьому автор концепції «технотронного суспільства» ставить до масової культури та її експорту із США як до закономірного наслідку просторово-часової комунікаційної революції, котра, на думку Бжезинського, означає кінець ідеології. Електронні аудіовізуальні засоби зв'язку створюють нове бачення світу і новий шлях до рівності – через деідеологізацію, що означає звільнення від усіх організованих форм віри і пропонує обирати стилі життя, спираючись на свої відчуття і потреби, а не на цілі, що лежать в основі політичних програм і рухів. Ця нова революція, відзначав Бжезинський, майже одночасно справляє вплив на всю планету, і у результаті всі новації і чудасії у формах поведінки швидко переміщуються від одного суспільства до іншого. Покоління студентів уже живе в технотронну епоху, хоча у низці випадків оточуюче їх суспільство знаходиться ще поза нею [7].

Теорія деідеологізації суспільства, як відомо, не знайшла підтвердження в подальшому розвитку світової культури, і сьогодні більшість західних теоретиків від неї вже відмовилися. В даний час скоріш за все можна говорити навіть про посилення ідеологізації сучасного суспільства, що відбувається під могутнім впливом сучасних ЗМІ.

Концептуальні положення Бжезинського, як відзначає російський дослідник А. Чугунов, близькі до постулатів М. Маклюєна, проте на відміну від ідей Маклюєна вони оформлені у вигляді політологічної доктрини і в методологічному плані істотно відрізняються від позицій американських комунікативістів, які докладно аналізують соціальне коріння, функції і перспективи розвитку ЗМІ [8].

Російський економіст, соціолог і політичний діяч Владислав Іноземцев виділяє дві основні течії (два підходи в руслі концепції постіндустріалізму) [9–11]. *Перша течія* об'єднала авторів, що підкреслюють відмінності між тією, що склалася до кінця 60-х років ХХ ст. у західному суспільстві, новою технологічною цивілізацією і цивілізацією минулого. Деякі дослідники конкретизують свої концепції, говорячи про постіндустріальний капіталізм і соціалізм, екологічний і конвенціональний постіндустріалізм тощо. В основі цього підходу лежить оцінювання нового (що зароджується) соціуму, який різко відрізняється від суспільства, пануючого впродовж останніх століть. При цьому наголошується перш за все на зниженні ролі матеріального виробництва, що випереджає розвиток сектору послуг та інформації. Цьому підходу, найбільш яскраво вираженому Беллом, як і всій концептуальній лінії постіндустріалізму, притаманні настанови технологічного детермінізму, що стало причиною потоку критики на його адресу з боку дослідників – прихильників концепції постмодернізму, яка значно поширилася у футурологічних дослідженнях 1980–1990-х років.

Слід відзначити, що характерним для цього підходу є змішування послуг узагалі з послугами інтелектуального характеру, тоді як робота, наприклад, офіціантів або навіть банківських клерків принципово відрізняється від роботи вчених і винахідників. Але ця відмінність дуже часто не проводиться у західних авторів і все змішується в одну категорію «послуги».

Другий підхід пов'язаний з визначенням нового стану цивілізації через аналізування його окремих ознак, зокрема інформаційних процесів. Теорія інформаційного суспільства почала розроблятися в працях таких авторів, як Й. Масуда, А. Турен, М. Порат, Т. Стоуньєр, Р. Катц та ін.

Темпи розвитку інформаційних технологій, на думку прихильників цієї концепції, переводять постіндустріальне суспільство в новий якісний стан або стадію інформаційного суспільства.

У наукових доробках цього кола вчених слід підкреслити характерне змішування інформаційно-комунікативних процесів і структур з інформаційно-продуктивними, які дуже часто змішуються в одну категорію «інформаційних». Тим часом, наприклад, спілкування підлітків або домогосподарок по телефону принципово відрізняється від тієї інформації, якою обмінюються наукові співтовариства; і якщо перше є просто звичайна побутова комунікація, що не спричиняє за собою жодних наслідків для соціально-економічного розвитку суспільства, то в процесі других інформаційних обмінів виробляється нове знання, здатне істотно змінювати світ. У багатьох працях західних авторів обидва ці типи інформаційних процесів з'єднуються в одну нерозчленовану категорію «інформаційно-комунікативних» процесів і структур.

Теоретичний образ інформаційного суспільства якнайповніше репрезентовано у наукових виданнях засновника японського Інституту інформаційного суспільства Йошита Масуда. Він, аналізуючи період 1940–1970-х рр., відзначав, що зміна поколінь комп'ютерної техніки і перехід від одного технологічного рішення до іншого, більш здійсненого, відбувається зі все зростаючою швидкістю. Швидкість розгортання інформаційної революції є не тільки в декілька разів вищою за швидкість темпів розвитку технологій використання енергії, а й має тенденцію до постійного прискорення [12].

Інформаційне суспільство Масуда характеризує як новий тип людського суспільства, в принципі відмінний від моделі індустріального суспільства. «Підставою для такої інтерпретації, – пише він, – є те, що виробництво інформаційних цінностей, а не матеріальних благ буде провідною силою формування і розвитку суспільства» [12, с. 29]. Масуда дає повну картину інформаційного суспільства, засновану на історичній аналогії з патерном індустріального суспільства. У схематизованій формі ця картина має такий вигляд [12, с. 31–33].

1. Початковою інноваційною технологією в індустріальному суспільстві був паровий двигун, а його основною функцією – заміщення і вдосконалення фізичної праці людини. В інформаційному суспільстві початковою інноваційною технологією буде комп'ютерна технологія, а її основною функцією – заміщення і вдосконалення розумової праці людини.

2. В індустріальному суспільстві енергетична революція (як похідна від винаходу парового двигуна) різко збільшила матеріально-виробничу силу людини і зробила можливим масове виготовлення товарів і послуг, а також прискорене транспортування товарів. У новому суспільстві інформаційна революція (як похідна від комп'ютеризації) різко розширить інтелектуально-виробничу потужність людини і зробить можливим масове виробництво когнітивної інформації і систематизованого знання.

3. В індустріальному суспільстві промислове виробництво стало соціально-сталним символом і було продуктивним центром для товарів. У майбутньому суспільстві інформаційна інфраструктура, що заснована на комп'ютерах і складається з інформаційних мереж і банків даних, замінить завод (як соціально-сталний символ) і стане продуктивним та розподільним центром для інформаційних послуг.

4. В індустріальному суспільстві ринки розширилися через відкриття нових континентів і завоювання колоній. Збільшення купівельної спроможності людей у процесі споживчих перегонів було головним чинником експансії ринку. В інформаційному суспільстві межа пізнання визначатиме потенційний ринок і динамічне розширення можливостей у розв'язанні проблем, стане основним чинником в експансії інформаційного ринку.

5. В індустріальному суспільстві провідними галузями економіки є машинобудування та хімія. В інформаційному суспільстві лідируючими галузями стануть інтелектуальні індустрії, ядром або серцевиною яких буде індустрія знань.

6. Економічна структура індустріального суспільства включає економіку: 1) товарів широкого вжитку; 2) спеціального споживання; 3) розділення виробництва і споживання між підприємствами і домашніми господарствами. В інформаційному суспільстві: 1) синергійна економіка прийде на зміну економіці обміну; 2) інформація як вісь соціально-економічного розвитку проводитиметься інформаційними службами; 3) самовиробництво інформації самими користувачами розширюватиметься; 4) ця накопичена інформація розширюватиметься через синергійне виробництво і спільне використання.

7. В індустріальному суспільстві закон сили як універсальний соціально-економічний принцип управляє рівновагою попиту та пропозиції і підтримує економічний порядок. В інформаційному суспільстві принцип загальної мети як фундаментальний принцип суспільства управлятиме порядком у суспільстві.

8. В індустріальному суспільстві найважливішим суб'єктом соціальної активності є підприємство, або економічна група. В інформаційному суспільстві суб'єктом соціальної активності буде добровільна община, або соціально-економічна група.

9. В індустріальному суспільстві соціально-економічна система постає як система приватних підприємств, що характеризуються приватним володінням капіталу, вільною конкуренцією і максимізацією прибутків. В інформаційному суспільстві соціально-економічна система являтиме собою добровільне громадянське суспільство, яке характеризується верховенством інфраструктури, що формується як суспільним капіталом, так і інтелектуальним капіталом, а також принципом синергії та суспільної користі.

10. Індустріальне суспільство – це суспільство з централізованою владою та ієрархією класів. Інформаційне суспільство, навпаки, буде мульти-центрованим, горизонтально функціональним, добровільним суспільством, де соціальний порядок підтримуватиметься автономними і компліментарними функціями добровільного громадянського суспільства.

11. Мета індустріального суспільства – забезпечити матеріальний добробут громадян від колиски до могили. Інформаційне суспільство прагнучиме до реалізації цінності часу, яка (реалізація) проектує й актуалізує майбутній час для кожної людської істоти. Метою суспільства буде насолода кожного гідним життям у пошуках великих майбутніх можливостей.

12. Політична система індустріального суспільства – це парламентарна система і правління більшості. В інформаційному суспільстві політична система ґрунтуватиметься на демократії співучасті. Це буде політикою автономного самоврядування громадян, яка базується на згоді, участі та синергії, а також ураховує думки меншин.

13. В індустріальному суспільстві трудові колективи є двигунами соціальних змін. В інформаційному суспільстві громадські рухи стануть провідною силою соціальних змін. Їх зброєю буде організація суспільних слухань і судів.

14. В індустріальному суспільстві існують три основні типи соціальних проблем: безробіття, що збільшується, міжнародні конфлікти, що переростають у війни, та фашистська диктатура. Проблемами інформаційного суспільства стануть: а) футурошок, породжений нездатністю людей адекватно реагувати на різкі соціальні трансформації; б) терористичні акти, що здійснюються одинаками або організованими групами людей; в) вторгнення в особисте життя людей; г) криза контрольованого суспільства.

15. Найвища стадія індустріального суспільства – масове споживче суспільство (високий рівень масового споживання, зростаюча моторизація населення). Вищою стадією інформаційного суспільства буде високе креативне суспільство, засноване на масовому виробництві знань, де комп'ютеризація створює умови для пізнавальної творчості і самовдосконалення для кожного індивіда.

16. В індустріальному суспільстві матеріальні цінності, що задовольняють фізіологічні і фізичні потреби людей, є універсальними мірками для всіх соціальних цінностей. В інформаційному суспільстві відчуття задоволення від досягнутої мети стане універсальним стандартом цінностей.

17. Дух індустріального суспільства був ренесансним духом людського вивільнення, що означає респектабельність відносно фундаментальних людських прав і шанування гідності індивіда. Дух інформаційного суспільства буде духом глобалізму. Це такий симбіоз, при якому людина і природа змо-

жуть жити в гармонії, де пануватиме дух суворої самодисципліни і соціальної контрибуції.

Формування інформаційного суспільства Масуда пов'язує з його комп'ютеризацією. Він виділяє чотири етапи комп'ютеризації: 1) науки; 2) менеджменту; 3) суспільства (система освіти, медицини, соціального забезпечення і т. д.); 4) на рівні індивідуальності [12, с. 36–39].

Кожен індивід здатний використовувати комп'ютерну інформацію, одержану із системи «людина – машина» (система, де діалог між людиною і машиною відбувається в режимі спілкування), для розв'язання проблем і пошуку нових можливостей майбутнього [12, с. 39]. Цю стадію комп'ютеризації, яка приведе до розквіту масової творчості, Масуда називає «високоорганізованим креативним суспільством». У такому суспільстві вищою цінністю стає цінність часу, що безпосередньо пов'язано з процесом комп'ютеризації. По-перше, комп'ютерно-телекомунікаційні технології роблять можливим масове виробництво передбачаючої логічної інформації, що дозволяє обрати найбільш ефективний шлях дій. У результаті цього підвищується ефективність використання часу. По-друге, нові технології дозволяють усунути тимчасові обмеження для цілеспрямованої дії. По-третє, комп'ютерно-телекомунікаційні технології розширюють коло автоматизованих операцій у матеріальному виробництві, звільняють людину від продуктивної функції, внаслідок чого різко збільшується вільний час. Через ці три причини відбувається субстанційне вдосконалення інформаційної діяльності, яке наповнює, економить та ущільнює час. За рахунок цього подовжуються, розширюються масштаби життя людини, зростають її можливості у самовираженні, самоактуалізації, самовдосконаленні. Тому цінність часу в житті людини набуває набагато більшої ваги і сенсу, ніж матеріальні цінності. «Час як цінність, – пише Масуда, – це цінність, яку людина творить у цілеспрямованому використанні майбутнього часу. Іншими словами, людина проектує мету на невидимій канві свого майбутнього і прагне його досягти» [12, с. 71].

Час – найдивніший і невлесний феномен, але що стосується життя людини, час використовується для задоволення її потреб і разом з тим «час сам творить цінності», як відзначає Масуда. У певному значенні цінність часу є конгеніальною (спорідненою) до цінності самого життя. Немає життя поза часом, але час ставить межі життя. «Цінність часу виражає собою вищий рівень людського життя, – пише Масуда. – Вона є вищою, ніж матеріальні цінності, які є базисними економічними цінностями економічної активності. Це відбувається тому, що цінність часу кореспондується із задоволенням гуманістичних і інтелектуальних запитів, тоді як матеріальні цінності кореспондуються із задоволенням фізіологічних потреб... Зростання продуктив-

ної сили пізнавальної інформації – це єдиний мотивуючий чинник, який безпосередньо прославляє цінність часу» [12, с. 74].

З розвитком комп'ютеризації, на думку Масуди, відбувається поступовий перехід від домінування матеріального виробництва до пріоритету синергійної, або інформаційної, економіки, продукція якої і задовольнятиме потреби в часі як духовному феномені.

Масуда виділяє такі фундаментальні характеристики й аспекти нового типу економічної системи. По-перше, в цій економіці інформаційні технології використовуватимуться не тільки як сервіс для масового споживача, а й засіб створення самими користувачами нової інформації. Основною характеристикою продукції інформаційного виробництва (на відміну від матеріального виробництва) буде самозростання. І ця самозростаюча, всіма вироблювана і всіма інтегрована інформація буде доступна новому члену суспільства. Коли це відбудеться, суспільство перейде до синергійного виробництва і синергійного користування інформацією всіма громадянами. По-друге, в новій економіці місце вільної конкуренції посяде вільна синергія. «Це належить, – уточнює Масуда, – до індивідуальних економічних суб'єктів, які повинні синергійно реалізовувати економічну активність з метою досягнення спільної економічної мети» [12, с. 98]. По-третє, економічна етика пересічних громадян інформаційного суспільства ґрунтуватиметься на принципі автономного і вільного обмеження споживання, що має привести до стабілізації економічного розвитку. На відміну від індустріального суспільства, де панує культ безмежного масового споживання, в інформаційному суспільстві гідне місце посяде нова економічна концепція про те, «що проблема виснаження обмежених природних ресурсів буде розв'язана не законом, спущеним зверху, а за допомогою добровільного обмеження споживання всіма громадянами» [12, с. 99]. По-четверте, в новій економіці зросте участь пересічних громадян в управлінні виробництвом і розподілі капіталу. В існуючій економіці спостерігаються авторитарні відносини між власниками капіталу, які монополізували право управління, і найнятими працівниками, вимушеними виконувати вказівки зверху. У прийдешньому суспільстві будуть створені, як вважає Масуда, економічні комуні, в яких люди беруть участь добровільно і розділяють одну й ту саму мету. Еліта керівників в інформаційному суспільстві не буде привілейованим класом, це буде функціональний клас, який виконує менеджерські функції і обов'язки. Синергійна економіка, контури якої змальовано вище, природно, не відразу і не повністю замінить існуючу економіку. Елементи вільної економіки (вільна ціна, вільний ринок, максимізація прибутків і т. д.) ще довго будуть присутніми в надрах нової економічної системи. Масуда лише звертає увагу на те, що без створення синергійної економіки, що спирається на триєдність вільної синергії, мотиву суспільного

внеску, синергійного виробництва і споживання, неможлива реалізація концепції інформаційного суспільства.

Далі Масуда розглядає можливі варіанти реалізації ідеї інформаційного суспільства. Якщо комп'ютери використовуватимуться невірно, тобто виключно для автоматизації виробництва, загального контролю і спостереження за суспільством, то ми прийдемо, вважає Масуда, до диктатури «автоматизованої держави». «Проте я вірю, – зазначає він, – що нам вдасться уникнути цього катастрофічного курсу на «автоматизовану державу» і що нашим вибором стане все ж таки шлях до комп'ютопії» [12, с. 153]. Під комп'ютопією Масуда має на увазі високоосвічене суспільство, що базується на гуманістично орієнтованому застосуванні інформаційних технологій і досягнень фундаментальної науки.

Масуда вважає, що ми не маємо права і не повинні використовувати комп'ютер і фундаментальну науку для руйнування духовного життя людини та людства. Майбутнє інформаційного суспільства він пов'язує з глибкою і системною трансформацією сучасного суспільства на принципах гуманізму; результатом цих трансформацій має стати формування високоорганізованого гуманного суспільства, тобто суспільства, що підтримує людську гідність усіх його членів.

Таким чином, як **висновок**, зазначимо, що у наукових доробках Д. Белла, Зб. Бжезинського, Й. Масуди, Ф. Махлупа, Т. Стоуньєра, М. Пората, А. Турена та інших дослідників містяться концептуальні положення, світоглядно-методологічні орієнтири, які цілком можливо і доцільно покласти в основу побудови сучасної комплексної концепції інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, 2010. – 29 с.
2. Компанцева Л. Концепт «Информационное общество» как когнитивная основа изменений языковой картины мира современного общества [Электронный ресурс] / Л. Компанцева. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_1/statti/56.pdf.
3. Riesman D. Leisure and Work in Post-Industrial Society / D. Riesman // Mass Leisure / eds. E. Larrabee, R. Meyersohn. – Glencoe (111), 1958. – P. 363–385.
4. Toward the Year 2000. Work in Progress / ed. by D. Bell. – Boston, 1968. – 340 p.
5. Bell D. The Year 2000 – The Trajectory of an Idea / D. Bell // Toward the Year 2000. Work in Progress. – Ed. by D. Bell. – Boston, 1968. – P. 22–35.
6. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting / D. Bell. – N. Y., 1973. – 234 p.
7. Brzezinski Zb. Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era / Zb. Brzezinski. – N. Y., 1970. – 230 p.

8. Чугунов А. В. Теоретические основания концепции «Информационного общества» / А. В. Чугунов. – СПб. : Лань, 2000. – 340 с.
9. Иноземцев В. Л. К теории постэкономической общественной формации / В. Л. Иноземцев. – М. : Таурус, 1995. – 330 с.
10. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества: Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia : Наука, 1998. – 639 с.
11. Иноземцев В. Л. За десять лет: К концепции постэкономического общества / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia, 1998. – 528 с.
12. Masuda Y. Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Wash., 1983. – 234 p.

ЗАРОЖДЕНИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ К ПОНИМАНИЮ СУЩНОСТИ И СПЕЦИФИКИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Дзевань А. П., Кальницкий Э. А.

Предпринята попытка определить основные мировоззренческо-методологические основы понимания сущности информационного общества на основании анализа научных исследований второй половины XX в. Обосновано, что научные истоки теории информационного общества содержатся в концептуальных положениях теории постиндустриального общества, которая развивалась на Западе по мере осмысления кардинальных сдвигов, происходивших в обществе, начиная с середины 1950-х годов.

Ключевые слова: *информационное общество, постиндустриальное общество, компьютеризация, способ производства.*

ORIGIN CONCEPTUAL APPROACH TO UNDERSTANDING ESSENCE AND SPECIFIC INFORMATION SOCIETY

Dzeban A. P., Kalnitsky E. A.

The attempt to define basic philosophical and methodological basis for understanding the nature of the information society on the basis of the analysis of research of the second half of the twentieth century. It is proved that the scientific theory of the origins of the information society are in the conceptual provisions of the theory of post-industrial society that has evolved in the West as the understanding of fundamental changes that have taken place in society since the mid-1950s.

Key words: *information society, post-industrial society, the computerization of the mode of production.*

